

РЕСТАВРАТОР, ХУДОЖНИК, МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ (ДО 70-ти РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ РАЇСИ КУЗІНОЇ)

У статті розглядається внесок Раїси Кузіної в розвиток реставраційної справи в Україні, оцінюється її доробок як художника. Особлива увага приділена графічним та живописним роботам із зображенням природи Київщини, Чернігівщини, Сумщини.

Ключові слова: реставрація, художник-реставратор, Київський музей російського мистецтва, живопис, графіка.

Українське мистецтво сьогодні розвивається динамічно і впевнено в усіх його найрізноманітніших авторських напрямках – від традиційного реалізму до розмаїття мистецьких інноваційних презентацій. Активне мистецько-виставкове життя в столиці і багатьох містах згуртувало художників, різних за віком і мистецькими уподобаннями, витворивши особливий культурно-мистецький клімат сучасної України. Без сумніву, до числа знакових мистецьких подій слід віднести персональну виставку Раїси Кузіної, яка відбулася напередодні ювілейної дати – 70-ти річчя від дня народження художниці – в Київському музеї російського мистецтва з 26 серпня по 8 вересня 2011 року і стала підсумком її багаторічної різнопланової діяльності, ще одним підтвердженням її таланту.

Творчості художниці надається достатня оцінка у працях відомих мистецтвознавців І.Диченко, Г.Сіренко, періодичних та енциклопедичних виданнях. Метою нашої статті є віддзеркалення особистості Раїси Кузіної через призму її творчості.

Раїса Кузіна народилась у м. Льгов (Росія) в 1941 році в сім'ї вчителів. В 1963 р. закінчила Курське художньо-графічне педагогічне училище, в 1971 р. – Ленінградський інститут живопису, скульптури і архітектури, за спеціальністю – теорія та історія образотворчого мистецтва, в 1978 р. Київський державний художній інститут, відділення реставрації живописного факультету¹.

Великий вплив на формування особистості художниці мало творче середовище Києва, зокрема її вчителі з фаху – В.Виродова-Готьє, В.Болдирєв². З 1978 по 1993 р. Р.Кузіна працювала головним реставратором Київського музею російського мистецтва. За цей час вона врятувала від руйнівної дії часу багато шедеврів, зокрема, чудовий твір В.Д.Поленова "Зима. Імоченці", який вважається одним із кращих в експозиції музею.

Вражаючим є приклад реставрації картини "Хлопчик лаццароні" О.Кіпренського, робота над яким була ускладнена тим, що портрет уже побував у руках реставратора і, скажемо відверто, не дуже вправного. Необхідно було чітко визначити, що на полотні авторське, а що привнесене реставратором. Ні в якому разі не можна було вторгтися в авторський шар. Реставраційні ж тонування, що змінилися від часу в кольорі й тоні і виконані із заходом на авторський живопис, належало зняти Для того, щоб визначити ці місця, зробили знімок картини в ультрафіолетових променях³.

Цікава історія пов'язана з картиною Тимофія Неффа "Італійка" (1844 р). Збираючись придбати в одного з колекціонерів це полотно, співробітники музею керувалися швидше інтуїцією, оскільки картини як такої не було. Було старезне полотно. Живопис на ньому абсолютно не проглядався, оскільки лак на картині від часу потемнів, сильні були й поверхові забруднення. І все-таки їх вдалося зняти і видалити верхній шар лаку, не торкаючись нижнього, щоб не зачепити авторський живопис. Коли ж темну завісу було піднято, погляду відкрилося прекрасне обличчя молодої жінки, судячи з вбрання – італійки. Так колекція музею поповнилась чудовою роботою російського художника першої половини XIX століття⁴, а робота Р.Кузіної, як реставратора, була оцінена на Всесоюзній виставці "Реставрація музейних цінностей в СРСР"⁵.

Нефф Т.А. (1805 – 1876). Італійка. 1844. Київський музей російського мистецтва. Реставрація 1980 р. Реставратор Р.Кузіна.

Одним з найбільших досягнень художника-реставратора вищої категорії Р.Кузіної вважається повернення до експозиції музею однієї з найживописніших робіт геніального художника Михайла Врубеля, написану в Києві: "Дівчинка на фоні персидського килима". Вона виконала дуже складне дублювання і усунула невмілі, зроблені кимось раніше, тонування на руках дівчинки. Крім того, було знято і сильні поверхневі забруднення, після чого картина буквально ожила, заграла барвами⁶. Для досконалого вивчення техніки майстра реставратор зробила копію врубелівської роботи, що вразила всіх своєю подібністю і була високо оцінена відвідувачами персональної виставки Раїси Лузіної в музеї культурної спадщини м. Києва в 2002 році.

Значним внеском у збереження національної пам'яті стала клопітка реставраційна робота Раїси Кузіної з відкриття виставки картин до 70-ти річчя з дня заснування музею російського мистецтва "Загадки старих портретів". Десятиліття пролежало багато неоцінених полотен у запасниках музею, багато, на жаль, у стані більш ніж жалюгідному. Ще трохи часу – й окремі картини відновити було б просто неможливо, зокрема і портрет мецената Ф.А.Терещенка, в колишньому особняку якого розташований і на базі його колекції створений сам музей⁷.

Особливість роботи реставратора – кожного разу в певних межах відтворення чийогось творчого почерку – призвела до вироблення творчого кредо художниці: гранично зберігаючи почерк майстрів на реставрованих полотнах, завжди залишатися самою собою⁸.

Це кредо стало основою для власних робіт художниці. Натхненна роботами відомих авторів, Раїса Кузіна в рамках реалістичного характеру своїх творів виробила свій власний неповторний стиль, особливо в пейзажах.

Це кредо стало основою для чітко вираженої громадянської позиції в роки перебудови. Зокрема, Раїса Кузіна прийняла активну участь у дискусії на сторінках газети "Советская культура": реставрація – наболілі проблеми⁹. В своїй статті "Реставратор – професія творча" вона не лише окреслила проблеми у реставраційній роботі, але і вказала на шляхи підготовки висококваліфікованих реставраторів, зокрема, запропонувала при творчих Союзах художників створити секцію художників-реставраторів¹⁰.

Потреба всебічного пізнання об'єктивних закономірностей світового мистецтва ХХ ст., витоків національного мистецтва розбурхали творчі ініціативи Р.Кузіної, яка і раніше не піддавалась офіційним соціалістичним канонам. Тому вона з радістю приймає участь у

Седнівських пленерах кінця 80-х рр., організованих Спілкою художників України, які були важливими у плані збагачення мистецьких форм вислову. В 1986 р у Будинку вчених АН УРСР відбувається перша персональна виставка художниці, в 1990 наступна – у виставковому залі кінотеатру "Зоряний".

В умовах, коли були зоб'єктивізовані чинники для вільного мистецького дискурсу стало можливим членство Раїси Іванівни з 1992 року в Національній спілці художників України. Перегук поколінь, спадкоємність творчих засад, традицій, розуміння й сприйняття внеску, зробленого попередниками – ці моральні критерії стали усталеними вартостями діяльності КОНСХУ і життєвими принципами Раїси Кузіної. Вона активно включається в процес становлення реставраційної справи в новоствореній державі як член комісії з атестації художників-реставраторів, секція станкового живопису, при Міністерстві культури України.

В нових умовах художники України не розгубилися, насамперед, прагнучи контексту з художнім світом: в першу чергу було заявлено право на створення вартостей, що мали бути адекватні суспільним і соціальним змінам у період становлення й тимчасового пріоритету зростаючого значення капіталу. Не стала винятком і Раїса Кузіна. Її як художника-реставратора вищої категорії запрошують на роботу до Італії та Греції. Роботи художниці поповнюють приватні колекції України, Італії, Греції, США, Голландії та Ізраїлю.

Але загалом переломна епоха і наступне десятиріччя дозволили виявитися розмаїттю та новизні в творчості художниці. В нових творах ліричний настрій стає ще більш виразним. Головна ознака живопису Раїси Іванівни – душевність і спрагле бажання відтворити красу в традиціях вітчизняного пейзажного живопису. Природа на її полотнах – камертон стану людини, поштовх до пошуку внутрішнього ладу. Саме такі роботи "Весняне цвітіння", "Травневий пеня", "Галявина гаю", "Пробудження", "Бузок". Природно зображено Київ у різних ракурсах, це, зокрема "Київ нічний" (2003); "Київ зимовий. Протасів Яр" (2004); "Зимовий Київ вночі" (2005).

Улюблені жанри Раїси Кузіної – це краєвид та натюрморт. Як влучно зазначає мистецтвознавець І.Диченко: "Відтворюючи той чи інший мотив, художниця наочно передає пошук гармонії, солоспів природи, не скаламученої цивілізацією. "Чистосердні" пейзажі найчастіше – безлюдні. Раїса вибирає невибагливі мотиви, вона бачить красу в ліричному скромному колористичному одкровенню природи. Слідом за майстром ми переймаємося прагненням відчути, пережити, запам'ятати, замилуватися красою"¹¹.

Найбільш поетичною гранню у творчості художниці є пастелі. Тихі, спокійні, як їх автор, пастелі хвилюють делікатною вишуканістю кольорової гами, поетичністю зображення природи Київщини, Чернігівщини, Сумщини. Сама техніка пастелі достатньо складна і не підлягає реставрації, мабуть тому її і вибрала майстер. Варто погодитись із думкою В.Киркевича, що роботи художниці як би відображають її саму – скромну, мовчазну, дружелюбну. Вони підкреслюють душевну щедрість, щире бажання поділитися створеною красою з людьми¹². Свідченням цього є подаровані роботи Раїси Кузіної Київському музею російського мистецтва, музею культурної спадщини м. Києва та інших. Талант та гідність художниці відкриваються знову.

¹ Кузіна Р.І. Живопис. Графіка: Художнє вид. – К., 2006. – С. 1.

² Довідник членів Національної спілки художників України. – К., 2003. – С. 184.

³ Вам повертаю Ваш портрет // Вечірній Київ. – 6 грудня 1985 р.

⁴ Там само.

⁵ Реставрация музейных ценностей в СССР. Каталог. Том 1. – М., 1985. – С. 211, 221.

⁶ Киркевич В. Ренесанс лирического пейзажа // Киевлянин. – 2002. – № 35 (79). – С. 14.

⁷ Кондратьева С. Світло нетутешнього обличчя // Робітничка газета. – 14 листопада 1992 р.

⁸ Вам повертаю Ваш портрет // Вечірній Київ. – 6 грудня 1985 р.

⁹ Горин И. Реставрация: назревшие проблемы // Советская культура. – 9 января 1986 г.

¹⁰ Кузина Р.И. Реставратор – профессия творческая // Советская культура. – 8 апреля 1986 г.

¹¹ Кузіна Р. Живопис, графіка. – К., 2011. – С. 3.

¹² Киркевич В. Ренесанс лирического пейзажа // Киевлянин. – 2002. – № 35 (79). – С. 14.

В статье рассматривается вклад Раисы Кузиной в развитие реставрационного дела в Украине, оценивается ее наследие как художника. Особое внимание уделено графическим и живописным работам с изображением природы Киевщины, Черниговщины, Сумщины.

Ключевые слова: реставрация, художник-реставратор, Киевский музей русского искусства, живопись, графика.

Raisa Kuzina's contribution to the development of renovation art in Ukraine is examined, her heritage as an artist is evaluated. Special attention is attended to graphical works and paintings which represent nature of Kyivschyna, Chernihivschyna, Sumschyna regions.

Key words: renovation, renovator, Kyiv National Museum of Russian Art, painting, graphics.